

Bölüm 6

DARBELER VE BASIN-İKTİDAR İLİŞKİLERİ: HAYAT MECMUASI'NDA 27 MAYIS 1960 ASKERİ MÜDAHALESİ

Ayşe CANATAN¹

Emel YİĞİTTÜRK EKİYOR²

GİRİŞ

Türkiye tarihinde askeri müdahaleler toplumsal yapının değişmesini etkileyen önemli faktörlerden olmuştur. Ülkenin demokratikleşme yolundaki çabaları zaman zaman çeşitli nedenlerle duraklamıştır. Bu nedenlerden biri de Türk toplumunun kuruluşundan beri asli unsur olan askerlerin silahlı elit grubu olarak yönetime üstten müdahale etmeleridir. Türkiye Cumhuriyetinin kuruluşundan sonra amacına ulaşan ilk müdahale 27 Mayıs 1960 tarihinde vukuu bulmuştur. Böylece iktidar, bir süreliğine sivil elitten askeri elite ya da orduya geçmiştir.

Cumhuriyetin kuruluşunun ardından Mustafa Kemal Atatürk'ün istek ve girişimleri ile çok partili siyasal yaşama geçiş denemeleri yapılmıştır. 17 Kasım 1924 tarihinde Kazım Karabekir, Ali Fuat Cebesoy, Refet Bele, Rauf Orbay ve Adnan Adıvar gibi isimlerin de aralarında olduğu Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası kurulmuştur. Partinin ömrü kısa sürmüş, Şeyh Sait isyanı sonrası 5 Haziran 1925 tarihinde kapatılmıştır. Böylece genç cumhuriyetin çok partili siyasal yaşama geçiş amacıyla ilk denemesi başarısızlıkla sonuçlanmıştır. İkinci deneme de yine Atatürk'ün isteği ile 1930 yılında Fethi Okyar'ın kurduğu Serbest Cumhuriyet Fırkası olmuştur. Yeni parti henüz 97 günlükken 10 Nisan 1931 tarihinde kapatılmıştır. Devletin siyasal rejime geçiş için uygun zeminleri henüz oluşturamadığı düşüncesi ile çok partili rejime geçiş denemeleri bir süreliğine son bulmuştur (Karpas, 2012: 132).

1945 yılına gelindiğinde Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, uzun zamandır planladığı çok partili yaşama geçiş planlarını hayata geçireceklerini 19 Mayıs nutkunda dile getirir. Demokrasiye geçiş kararı alınmasında, ülkede yaşanan iç koşulların yanı sıra dış gelişmelerin etkisi büyüktür. Böylece Türkiye, 7 Ocak 1946 tarihinde Demokrat Parti'nin kurulması ve genel seçimler sonucunda TBMM'ye girmesi ile

¹ Prof. Dr. Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü, ayse.canatan@hbv.edu.tr

² Öğr. Gör. Dr. Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü, emelekiyor@gmail.com

çok partili siyasal yaşama geçebilmiştir. CHP'nin 23 yıl süren iktidarı, CHP lideri İşmet İnönü'nün yeni bir parti kurulmasına izin vermesi ile sona ermiştir (Burçak, 1979: 51). Demokrat Parti'nin (DP) kurulması, Türk siyasal yaşamı açısından bir dönüm noktası niteliğinde olmuştur. DP'nin 10 yıllık iktidarı döneminde siyasal anlamda gelişmeler yaşanırken sosyal ve ekonomik anlamda da toplumu dönüş-trc çalışmalar gerçekleşmiştir. DP'nin iktidarda olduğu 1950-1960 yılları arasında ekonomik, sosyal, kültürel ve siyasi açıdan derin dönüşümler yaşanmıştır (Metin Aer, 2021: 15). DP'nin izlediği liberal siyasetin hissedilen sonuçlarından biri, Anadolu köylerini dış dünyaya açan ve köylüleri yabancıları oldukları kasa-ba ve kentlerin dünyasıyla karşılaştıran bir karayolu şebekesi olmuştur (Ahmad, 2008: 140). Böylece Demokrat Parti, dış krediler ve Amerikan yardımı sayesinde (Karpat, 2012: 497) köylülerin ve orta sınıfın taleplerine yönelik girişimlerde bulunmuş, bu kesimlerden de destek görmüştür. Sanayi, turizm, tarım gibi alanlarda yeni atılımlar yapılmış, Türkiyede henüz eksik olan alt yapının gelişmesi yönünde politikalar yürütülmüştür.

Ülkenin o zamana kadarki mevcut siyasi, iktisadi durumu ve kalkınmışlık düzeyi, halkın tek parti iktidarına olan tepkileri, DP iktidarının ilk dört yılında başarılı sonuçlar almasını sağlamıştır. Ancak 1954 yılına gelindiğinde ülkede yaşanan kuraklık ve üretimdeki düşüş, Amerika Birleşik Devletleri'nin mali desteğinin sona ermesi, ekonomik dengenin bozulmasıyla gelen sıkıntılar, ülkeye karaborsa ortamının hkim olması ülke genelinde huzurun bozulmasında etkili olmuştur. Ayrıca DP'nin uyguladığı sert politikalar ve basın başta olmak üzere toplumsal yaşamda ifade zgrlğine yönelik olarak uyguladığı sansürler çeşitli grupların ve kurumların tepkisini çekmiştir.

DP hükümetinin iktidar olmasını takiben orduda DP'ye karşı örgütlenmelerin başladığı sürekli olarak gündeme gelmiştir. Esasen DP ile ordu arasında ilk ilişkiler olumlu başlamıştır. Ordu mensupları başlangıçta DP'yi istedikleri reformların uygulayıcısı olarak görmüşlerdir. Zamanla DP'nin bunu gerekleştirmeyeceğini anlayınca harekete geçilmiştir. Bu bağlamda ordu içinde birçok örgüt kurulmuş ve 27 Mayıs'a kadar aktif olarak faaliyet göstermiştir (Ekincikli ve şahin, 2019: 39-54). 1957 yılına gelindiğinde ordudaki bu yapılanmalar ihbar edilmiş, bunun üzerine yaşanan gelişmeler sonucu dokuz subay tutuklanarak yargılanmaya başlanmıştır. Altı ay süren yargılamalar sonucunda bu subaylardan sekizinin beraatına, Kurmay Binbaşı Samet Kuşçu'nun ise orduyu isyana teşvik suçundan iki yıl hapsine karar verilmiştir. Son birak yıl içerisinde yaşanan toplumsal olaylar değerlendirildiğinde genellikle toplumda gerginliğin arttığı görülmüştür. Adana'da DP ile CHP'li gruplar arasında çıkan çatışmada 10 kişinin yaralanması, Uşak'ta İşmet İnönü'ye taş atılması toplumda rahatsızlığın derinleşmesine yol açmıştır. İşmet İnönü'nün

Konya'da yaptığı mitinginde olaylar çıkmış ve birçok kişi yaralanmıştır. Kayseri'de çıkan iktidar ve muhalefet yanlısı çatışmalar için Kayseri'ye gitmek isteyen İnönü'nün Kayseri'ye girişi engellenmek istenmiştir. 1959 yılında mecliste CHP ve DP arasındaki tartışmaların dozu gittikçe yükselmiştir. CHP hakkında meclis soruşturması açılmasına karar verilmiştir. 18 Nisan 1959'da tahkikat komisyonu kurulmuştur. Tahkikat Komisyonunun kurulması CHP ve İnönü tarafından sert şekillerde eleştirilmiştir. İnönü DP hükümetinin baskı rejimine devam edip insan haklarını tanımaması durumunda ordunun müdahalesinin kaçınılmaz olduğunu ve DP'yi kendilerinin dahi kurtaramayacağını belirterek “şartlar tamam olduğu zaman milletler için ihtilal meşru bir haktır. İhtilal meşru bir hak olarak kullanılacaktır” (Eroğul, 1990: 155) sözlerini sarf etmiştir.

Belli başlı çeşitli nedenler, somut kanıtlar olarak ordunun ihtilal gerekçesi olmuştur. Nitekim müdahale; aydınlardan, bürokrasinin ve ordunun ortak bir tepkisi olarak değerlendirilmiştir (Eroğul, 1990: 155). Uyar (2020: 77-96), 27 Mayıs 1961 İhtilalinin kendine özgü nedenlerini; “Vatan Cephesi uygulaması (1958-1960), ekonomik nedenler (devalüasyonlu ekonomik kriz, Enflasyonist mali politikalar ve hayat pahalılığı, karaborsa), plansız yatırım politikaları ve yolsuzluklar, partizan bir yönetimin kurulması, hukuk devleti ilkelerinden uzaklaşılması (6-7 Eylül 1955 olayları, Anayasa'yı ihlal, Tahkikat Komisyonu, Kırşehir'in ile yapılması, Malatya'nın bölünmesi ...). Aydınların, gazetecilerin, üniversitelerin üzerinde kurulan baskı yönetimi, kısıtlamalar, görevden açığa almalar, hapis cezaları ve yasama organının gücünü ve meşruyetini yitirerek yürütme organının etkisi altına girmesi” şeklinde sıralamaktadır.

27 Mayıs 1960 tarihinde ordu, yönetime el koymuş, askeri iktidarın yaşanacağı yeni bir dönem böylece başlamıştır. Ancak burada sıkça vurgulanan ve sonraki askeri müdahalelerden farklı olarak öne çıkan; 27 Mayıs 1960 Askeri Müdahalesinin ordunun geneline mal edilmemesidir. Ordu içindeki küçük rütbeli subaylar tarafından yapıldığı, TSK'nın en üst kademesinde yer alan Genelkurmay Başkanı ve kuvvet komutanlarının yok sayılarak ordudaki hiyerarşiye uyulmadığıdır (Aydemir, 1993: 395). Bu durum ordunun kendi içindeki bölünmelerinin göstergesi olarak değerlendirilmektedir.

Medya ve iktidarlar arasındaki ilişki, ülkelerin yönetim biçimlerine ve tarihsel dönemin özelliklerine göre farklılık göstermektedir. Türkiye'de de farklı dönemlerin siyasal özelliklerine bağlı olarak basın-iktidar ilişkileri biçimlenmiştir (Uzun, 2014: 129-147). Siyasal iktidarlar, kitle iletişim araçlarının etkisinin bilinciyle bu araçları işletirler ve kendi dünya görüşleri açısından denetim altında tutmak isterler (Tokgöz, 1982: 25). Türkiye'de de özellikle ana akım medya organları iktidar yanlısı yayın politikaları ile sık sık siyasal iktidarların ideolojik aracı olarak işlev görmüştür.

Bu alışmada 27 Mayıs 1960 Askeri Müdahalesi dergi haberleri aracılığıyla ele alınmıştır. Türkiye Cumhuriyeti'nin hedefine ulaşmış ilk askeri müdahalesi olan 27 Mayıs 1960 Askeri Müdahalesi'nin farklı medya içerikleri üzerinden ele alındığı çeşitli çalışmalar yapılmıştır.

akmak (2011: 113-126), “Yeni İstanbul gazetesinin o dönemki yayın politikasını incelemiş, gazetenin, müdahale sonrası uygulamaları zaman zaman eleştirmiş olmasına karşın müdahaleye sessiz kaldığı sonucuna ulaşmıştır. Gülmez ve Aşık'ın çalışması 1956-1961 yılları arasında yayın hayatında olan Havadis gazetesinin yayın politikasının incelenmesidir. Araştırmacılara göre, Havadis gazetesinin yayın politikası siyasi iktidarlara, konjonktüre ve kendilerini destekleyen finans kaynaklarına göre Őekil almıştır (Gülmez ve Aşık, 2014: 72-96). nder (2014: 283-306), haftalık yayın yapan Akis Dergisi'nin 1960 yılındaki sayılarını incelemiştir. Akis dergisi, toplumun farklı kesimlerinden kişilerin yorumlarına yer vermiş, müdahaleyi eleştirel bir üslupla ele almıştır. Öte yandan çalışmaya göre dergi, iktidarın uyguladığı yanlış politikaların darbeyi hazırlayan koşullar olduğu vurgusunu da odağına almıştır. Sunay ve Ataseven (2017: 143-153), 27 Mayıs ve basın ilişkisini değerlendirdikleri çalışmalarında; ana akım basının askeri bürokrasi tarafından ‘darbenin gerekçeleri’ konusunda halkı ikna etmek için kullanılan bir enstrüman olduğunu savunmaktadır. şahin (2020), müdahaleden sonra yayın hayatına başlayan nc gazetesini incelemiştir ve gazetenin müdahaleye meşru bir zemin kazandırma ihtiyacını karşılamak üzere yayın hayatına girdiğini belirtmektedir.

Bu çalışmada demokrasinin vazgeçilmezlerinden olduğu düşünülen medya ve demokratik seçimlerle başa geçen yönetimlerle zıtlık ifade eden askeri yönetim arasındaki ilişki tartışılmaktadır. Bu ilişkinin nedenleri ve nasıl yansıtıldığı sorgulanmaktadır. Çalışma; kuramsal yaklaşımı, sorunsalı ve rneklemi açısından önceki çalışmalardan farklılaşmaktadır. Araştırmanın, askeri “elit”lerin, iktidar seçkinleri arasında önemli bir yeri olduğunu göstermesi, basın ve toplum üzerindeki etkisini yansıtması bakımından alana katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Türkiye'de askeri müdahalelerle siyaset kurumuna dâhil olan “ordu” ve “medya” arasındaki ilişki, siyasal elitlerin medyaya etkileri ve toplumsal yaşama yansımaları dergi haberleri üzerinden ele alınmıştır. Dönemin yüksek tirajlı haftalık haber ve aktüalite dergisi, Hayat Mecmuası'nın 1960 yılında yayınlanan ve müdahaleden sonraki bir aylık zaman dilimini kapsayan sayıları içerik analizi tekniği ile incelenmiştir. C. Wright Mills (1974), “iktidar seçkinleri” adlı eserinde ve teorisinde, ağdaş kapitalist sanayi toplumlarında gücün ve iktidarın; “ekonomik, siyasal ve askeri elitler”in elinde olduğunu ileri sürmekte ve bunları iktidar seçkinleri olarak sınıflandırmaktadır. İktidar seçkinlerinin ideolojik araçlarından birisi de medyadır. Medya ürettiği içerikle egemen yapıyı meşrulaştırmakta ve sürdürmektedir. Dergi haberleri bu bağlamda analiz edilmiştir.

Kuramsal Çerçeve

İktidar, Weber'e göre kişilerin ya da grupların, başkaları karşı çıktığında bile kendi istedikleri şeyleri gerçekleştirebilecek olmalarıdır. İktidar yöneteni, yönetileni ve yönetime talip olanları içeren toplumsal bir ilişkidir. Bu ilişkide ekonomik, toplumsal ve siyasal kaynakları elde etme becerisinin yönetilenlerin aleyhine eşit olmayan bir şekilde bölüştüğü öngörülmektedir (Marshall, 1999: 328).

Marksist iktidar kavramsallaştırması birey merkezli bakışa karşı topluma ve toplumsal yapılara yönelik vurgusuyla öne çıkar. Marksist yaklaşım, sınıf ilişkilerini bir iktidar ilişkisi olarak toplumsal yaşamın merkezine yerleştirirken iktidarın yoğunlaşma alanı olarak devleti görmektedir (Şengün, 2013: 44). "Çatışmacı" teoriye göre ise sistem birbiri ile çatışan, tezatlar oluşturan parçalardan oluşmaktadır. Bu parçaların karşıtlığı, toplumsal değişimin özünü oluşturmaktadır. Siyasal iktidarlar baskı kurarak güç oluşturmaktadır. Çatışmalar, siyasal gücün değişmesini sağlayarak ilerler. Mevcut güç, yeni iktidarın kendi baskı araçlarını oluşturmaya değin iktidarını sürdürmektedir.

Toplumların iktidar yapılarının anlaşılmasında Weber'in ve Marx'ın teorilerinden farklı olarak elit (seçkin) teorisine de sıkça başvurulmaktadır. Elit sözcüğünü sosyal bilimlerde ilk kullanan Gaetano Mosca'dır. Mosca bu kavramı, Fransız sosyolog Saint Simon'dan etkilenerek keşfetmiştir. Bilim dünyasında kavrama ün kazandıran Pareto olmuştur. Pareto elit kavramını, belirli hiyerarşik yapılanmalar içinde en üst konumu elinde bulunduranlar için kullandığı gibi kendi faaliyet alanının en iyilerini, en etkililerini tanımlamak amacıyla da kullanmıştır (Arslan, 2004).

Pareto'nun anlayışı temel olarak eşitsizlik ilkesine dayanır. Toplumda elit olmayan sınıfın oluşturduğu alt katman ve elit sınıfın oluşturduğu üst katman olmak üzere iki katmanlı bir yapı olduğunu ileri süren Pareto elitleri, yönetici siyasal elitler ile yönetici ve siyasal olmayan elitler olarak da ikiye ayırmaktadır (Turhan, 1991: 32).

İktidar güçlerini analiz eden bir diğer teorisyen Wright Mills'dir. "The Power Elite" (İktidar Seçkinleri) kitabı ilk olarak 1956 yılında yayınlanmıştır. Mills (1974) bu eserinde iktidarı, kapitalist sistemin belirlediğini ve bunların; ekonomik, siyasal ve askeri alanlarda güç sahibi olarak iktidarı paylaştığını savunmaktadır. Amerikan toplumunda iktidarı elinde tutan bu seçkinler toplumun diğer bütün kurumları üzerinde etkin bir güce sahiptir. Diğer alanlardaki toplumsal kurumlar, bu üç kurum karşısında bağımlılaşmaktadır. Modern toplumun kuruluş ve hiyerarşilerinin komuta merkezleri iktidardaki seçkinlerin elindedir. Toplumdaki çeşitli meslek grupları ve bazı mesleklerden ünlü isimler de seçkinlerin oynadıkları oyunun sahnesinde yer almaktadır. Teorisyen, iktidar seçkinlerinin toplumdaki hegemonik yapısını eserinde ayrıntılı olarak açıklamaktadır.

Arslan (2004), Türk iktidar seçkinleri üzerine yaptığı çalışmasında Mills'in iktidar seçkinleri sınıflandırmasına medyayı da dâhil etmiştir. Böylece; *ekonomi, siyasi ve askeri elitlerin yanı sıra medya elitleri* iktidar seçkinleri arasında yer almıştır. Yazara göre çağdaş Türk iktidar seçkinleri; bu dört elit grubun bileşkesinden oluşmaktadır ve bu elitler Türk toplumunun iktidar yapısı içinde etkin bir yere sahiptir.

Yöntem

Bu çalışmada 27 Mayıs 1960 yılında yapılan askeri müdahalenin nedenleri, sonuçları, toplumsal alana yansımaları; “askeri elitler”in iktidarı ve “basın” ile ilişkisi üzerinden irdelenmektedir. Bu ilişki, dönemin çok okunan ve güncel içerikli bir yayını olan Hayat Mecmuası haberleri aracılığıyla değerlendirilmektedir. Doküman incelemesinin yapıldığı çalışmada; müdahale sonrası bir aylık dönemi kapsayan haberler niteliksel içerik analiziyle incelenmiştir. İçerik; iletilebilen sözcükler, anlamlar, resimler, semboller, düşünceler, temalar veya herhangi bir iletiye gönderme yapan bilgilerdir (Neuman, 2013: 466). İçerik analizi sözel, yazılı ve diğer materyallerin nesnel ve sistematik bir şekilde incelenmesine olanak tanıyan bilimsel bir yaklaşımdır. İçerik analizi, eldeki yazılı bilgilerin temel içeriklerinin ve içerdikleri mesajların özetlenmesi ve belirtilmesi işlemi (Cohen, Manion ve Morrison, 2007: 475) olarak da tanımlanmaktadır. Sosyal bilimlerde sıklıkla kullanılan içerik analizi, belirli kurallara dayalı kodlamalarla kitap, kitap bölümü, mektup, tarihsel dokümanlar, gazete başlıkları ve yazıları gibi bir metnin bazı sözcüklerinin daha küçük içerik kategorileri ile özetlendiği sistematik, yinelenebilir bir tekniktir (Yıldırım ve Şimşek, 2013: 259-270).

Hayat Mecmuası (1960), haftalık periyodlarla yayın hayatında yer almıştır. Hedef kitlesi genel okuyucu olmasına karşın, içerikleri daha çok kadın okur için düzenlenmiş görünen magazin ve aktüalite dergilerinden olan Hayat'ı, Şenol Cantek (2017: 792) şöyle betimlemektedir:

“Yapı ve Kredi Bankası'nın himayesinde Şevket Rado'nun çıkardığı popüler yayınlardan biridir ve ellilerden devretmiştir. Milliyetçi, modernist bir yayın politikası izleyen dergi, Rado'nun marifeti ve büyük sermayenin desteğiyle her dönemde hayatta kalmayı başarmıştır. Hayat, her iktidara yakın durarak avantajlar sağlamakla eleştirilmiştir. Bunun örneği olarak da Demokratlar'ın icraatlarını övüp ve sayfalarında sergileyerek, kâğıt kıtlığı döneminde kaliteli kâğıda baskı yapılabilmesi gösterilir...”

Bu çalışma kapsamında derginin 1960 yılında ard arda yayınlanan ve doğrudan çalışma içeriğini yansıtan beş farklı sayısı incelenmiştir. Bu sayılar askeri müdahalenin yapıldığı ilk günü de kapsamaktadır. 27 Mayıs-1 Temmuz 1960 tarihleri arasında yayınlanan ve derginin 1960 yılına ait 22-23-24-25-26. sayılarıdır. Söz

konusu sayılarda, iç kapak ve orta sayfa posterleri de dâhil olmak üzere toplam 46 sayfada müdahale haberleri ve görselleri yer almıştır.

Işıklı, 27 Mayıs'ı; iktidarını, burjuvaziye kaptırmiş olan güçlerin son çırpınışı olarak değerlendirmektedir (Işıklı, 2014: 193-209). Yazara göre, 27 Mayıs'ı ortaya çıkaran nedenler ekonomik ve politik merkezlidir. 1958 yılında Türkiye'nin ikinci kez yaşadığı en yüksek (%221.4 oranında) devalüasyon oranı gerçekleştirilmiştir. Her ekonomik bunalımın ardından ciddi bir siyasi bunalımın ve rejim sorununun doğması olasılığı 27 Mayıs'ta gerçekleşmiştir. İktidarını burjuvaziye kaptıran asker-sivil bürokrasinin yeni bir güç mücadelesi, DP iktidarının muhalefeti bastırma amacıyla askeri güce başvurması, baskıcı uygulamaları ve dış politik etkenler demokrasi geleneği henüz çok yeni olan ülkede orduyu harekete geçirmiştir.

Kapitalist toplumlarda medya, içinde bulunduğu ekonomik ve politik yapının hem ürünü hem de ekonomik ve politik işlevleri olan endüstriyel bir kurum (Bulut, 2009: 7-14) olarak mülkiyet ilişkilerinin önemli bir parçasıdır. Mülkiyet ilişkileri, üretilen medya içeriğinin üretilme tarzını ve ürünün doğasını şartlandırmaktadır (Yaylagül, 2014: 17). Öte yandan medya; demokrasilerde önemli bir güç olmanın yanı sıra toplumsal sorumlulukları da olan bir kurumdur. Demokrasilerde, medyanın toplum adına denetim yapma yetkisi bulunmaktadır. Medya sorar, sorgular. Medya bu gücü ve etkileri dolayısıyla iktidarı elinde bulunduran egemen güçlerin ya da Mills'in ifadesiyle iktidar seçkinlerinin her zaman odağında olmuştur. Ancak kapitalist demokrasilerde iktidar odağı konusunda da belirli bir anlaşmazlık söz konusudur (Chomsky, 1993: 9). Egemen güçlerin meşruiyet aracı olarak medyanın işlevlerini yerine getirirken mülkiyet ilişkilerinin dışına çıkamadığı, bu ilişkiler bağlamında iktidarın belirlenmesinde ve iktidarın varlığını sürdürmesinde büyük rol oynadığı görölmektedir. Chomsky (1993: 22,119)'nin ifadesiyle, "medyanın yapısı yerleşik öğretiye uyum sağlamayı özendirecek biçimde düzenlenmiştir". Medyanın hükümet politikasını sorgulaması ve karşı çıkması çoğu zaman yalnızca, devlet-şirket iktidarının özünde ortak olan çıkarlar dâhilinde gerçekleşmektedir. Diğer işlevlerinin yanı sıra medya, kendisini denetleyen ve finanse eden güçlü toplumsal grupların çıkarlarına hizmet etmekte ve onların lehine propaganda yapmaktadır (Herman ve Chomsky, 2012: 15).

Bu bağlamda ele alınan haber içerikleri kategorilendirilirken çalışmanın teorik arka planını Mills'in iktidar seçkinlerine ilişkin yaklaşımı oluşturmaktadır. Dergideki ilgili içerikler, iktidarın; örgütler, kurumlar ve gündelik yaşam üzerindeki etkileri ve bunların yansımaları dikkate alınarak analiz edilmiştir. Her bir sayı fotoğraflar ve diğer görsellerde yer alan içeriklerle birlikte değerlendirilerek incelenmiştir. Derginin incelenen her sayısına ilişkin bilgiler ve açıklamalar sayı numaraları ile verilmektedir.

Hayat Mecmuası Haberlerinin İçeriği: Görsellerin Tasviri ve Metinler

Hayat Mecmuası'nın 27 Mayıs Cuma yani müdahalenin yapıldığı gün çıkan 22. sayısında henüz müdahaleye ilişkin bir haber yer almamıştır. Ülkenin siyasal iklimini doğrudan yansıtacak bir haber de verilmemiştir.

23. Sayı

Askeri müdahaleden sonra geçen bir haftanın ardından 3 Haziran tarihli 23. sayıda görseller de dâhil olmak üzere müdahaleye ilişkin olarak 13 sayfa haber yer almıştır. Kapakta Atatürk'ün askeri üniformalı bir fotoğrafına yer verilmiş, kapak içine de Atatürk'n Gençliğe Hitabesi yazılmıştır. Orta sayfadaki görselin konusu askeri müdahaleye ilişkin olarak "*Demokrasi Tarihimizde Parlak ve Yeni Sahifeler Aan Kahraman Türk Silahlı Kuvvetleri*" alın yazılı bir fotoğraf yer almaktadır. Fotoğrafta Türk Bayrakları, selam vererek yürüyen bir asker takımı, uçuş yapan 3 tane savaş uçağı ve bir deniz donanması bulunmaktadır. Haberlerin başlıkları ise;

İlk sayfada (derginin künyesinin de yer aldığı sayfa); "*Devlet ve Hükümet Başkanı, Türk Silahlı Kuvvetler Başkumandanı Orgeneral Cemal Grsel 27 Mayıs Cuma günü 16'da Türk Milletine aşağıdaki hitabede bulundu*" başlığı atılmıştır. Hitabenin altında yer alan kutucukta ise şu açıklama yazılmıştır:

Derginin 4. ve 5. sayfalarında "*Türk Demokrasisinin Kurtuluşunu Anlatıyoruz...*" başlıklı bir haber ve ellerinde Türk Bayrağı taşıyan otomobil üzerindeki bir grup gencin fotoğrafı vardır. Fotoğrafın yan başlığında:

"Bu son derece dikkate şayan fotoğraf bir ay evvel 30 Nisan Cumartesi günü İstanbül gençliğinin yaptığı protesto nmayişlerinin nc günü öğle üzere çekilmiştir. Ordu, gençliği durdurma emri almıştı, fakat aynı mefkurenin mümessilleri, bir bayrak etrafında aynı ciplerin üzerinde beraberce Beyazıt'tan Çarşıkapı'ya doğru vakur bir heyecan içinde ilerlediler".

açıklaması ile sayfanın en sağ stnunda, "*Tarihi Rapor*" verilmektedir.

Derginin 12.-13. sayfalarında, yukarıda bahsedildiği gibi 28 Nisan tarihinde yapılan protesto gösterileri yer almaktadır. "*Hayat Türk Demokrasisinin Kurtuluşunu Anlatıyor...*" başlığı yinelenmiş ve sayfa başlığı olarak da "*28 Nisan Perşembe*" tarihi büyük puntolarla yazılmıştır. Beyazıt Meydanı'ndan, New York'tan, Ankaradan miting görselleri verilmiştir.

27. ve 28. sayfalarda "*Gaz bombalarının patladığı meydanlar, sokaklar bir iek parkı halindeydi*" haberi ve Atatürk posterli göstericilerin fotoğrafları, göstericilerin arasında askerlerin olduğu fotoğraflar grlmektedir. 28. sayfada "*Ordunun Cemal Ağası Orgeneral Cemal Grsel*" başlığı ile Cemal Grsel'in askeri aracın üzerinden selam verdiği bir fotoğraf, hayat hikyesi ve ayrıca eşi ile birlikte bir fotoğrafı yer almaktadır.

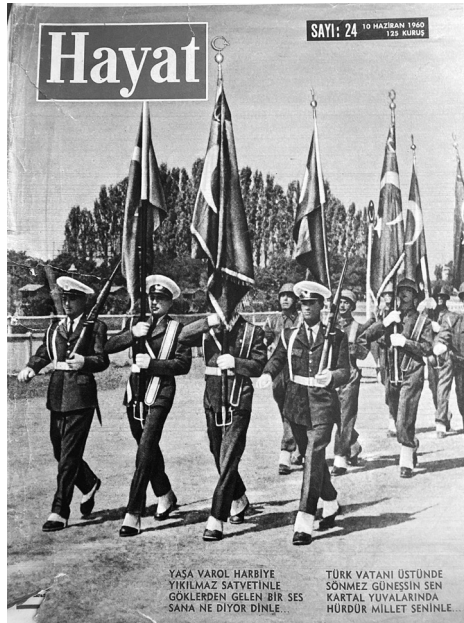
Tarih Araştırmaları V

Resim 1. Hayat Haftalık Mecmua, Sayı: 23, 3 Haziran 1960, ss. 27-28.

24. Sayı

Müdahaleden sonraki ikinci sayı 10 Haziran tarihli 24. sayıdır. Kapakta ellerinde bayraklar taşıyan Harbiyelilerin fotoğrafları ile harbiye marşı birlikte verilmiştir.

Resim 2. Hayat Haftalık Mecmua, Sayı: 24, 10 Haziran 1960, Kapak.

Kapak içi “İnkılap hareketinin başladığı 27 Mayıs günü bestelenen ve ilk defa radyoda Devlet Konservatuvuru korosu tarafından söylenen marşın güftesini sunuyorumuz” başlığı ile 27 Mayıs Marşı verilmiştir. Birinci sayfada “Hürriyet şehidi teğmen Ali İhsan Kalmaz” başlığı ve fotoğrafı, 4. ve 5. sayfalarda “Hürriyet hareketinin simaları” başlığı ile bu isimler açıklanmış, “Yeni kabine yeleri”nin fotoğrafları basılmıştır. 5. ve 6. sayfada “Anayasa Komisyonu İş Başında” haberinde yeni anayasa hazırlıkları haberi, komisyon üyelerinin bilgileri ile verilmiştir. 6, 7 ve 8. sayfalarda yer alan bir diğer haber ise “Hürriyete kavuşan basın”dır. Farklı basın mensuplarının fotoğrafları ile yorumları bulunmaktadır. 8. sayfanın st kısmında “hürriyet hareketinin simaları” tanıtılmaya devam edilmiş ve “İstanbul’un yeni idarecileri” okuyucuya sunulmuştur. 9. sayfada “tarihi hadiselerin, geçen nüshada başladığımız kronolojisini, inkılap hareketinin ana hatlarını çizmek suretiyle vermeye devam ediyoruz” başlığının yanında tanklarla otomobil araması yapan askerlerin yer aldığı fotoğrafın hemen altında “Sevinç Hürriyet ve Huzur” manşeti grlmektedir. Derginin klasiği orta sayfa afişi ise içeriğe uygun olarak “Milli Birlik Komitesi Başkanı, Devlet ve Hükümet Reisi Sayın Orgeneral Cemal Grsel’e aittir.

25. Sayı

17 Haziran tarihli 25. sayının kapağında İstanbul niversitesi’nin tarihi kapısına asılmış “Milli Türk Talebe Birliği”nin “İzindeyiz” yazılı Atatürk posterinin de olduğu miting fotoğrafı kullanılmıştır. Fotoğraf açıklaması, “Ordu, gençlik ve halk omuz omuza Beyazıt Meydanında 27 Mayıs İnkılabını kutluyor” cümlesi ile yapılmıştır. İ kapakta, “Kardeş kardeşi vurur mu?” başlıklı bir şiir, birinci sayfada, “Hürriyet Savaşının Gazileri” haberi bulunmaktadır. Sayının 2. ve 3. sayfasında, “Beyazıt Mitingi” haberi tanklı askerleri ve müdahaleyi “coşkuyla” karşılayan göstericileri gösteren bir fotoğraf ile verilmiştir. Aynı sayfalarda, “Hürriyet İnkılabımızın Amerikadan Görünüşü” haberi yer almaktadır. Derginin 6., 7. sayfalarındaki “Taksimde Muhteşem Tren” başlıklı haber gösterilerde şehit olan subayların fotoğraflarının da kolajlandığı büyük bir tören fotoğrafı ile desteklenmektedir. Sayfada ayrıca, “Eskişehir’de üç bayram bir arada” başlıklı haber verilmektedir. Sonraki sayfalarda şehitlerin cenaze töreninin yer aldığı fotoğraflar büyük boylarla verilmiştir. “şehitlerin ardından” başlığında yorumların yanı sıra “ve hocaları” alt yazılı fotoğraf kullanılmıştır. Haberin devamı orta sayfaya taşmış, bu sayıdaki orta sayfa afişini, “Aziz şehitlerimiz Ankara Yolunda” görseli oluşturmuştur.

26. Sayı

Derginin 24 Haziran tarihli 26. sayısının kapak görseli, “*Hürriyet Mücadelesine katılan üniversiteli kızlarımızdan bazıları Hayat objektifi karşısında*” fotoğrafıdır. Kapak içinde derginin orijinal formatına dönülerek reklam verilmiştir. Birinci sayfa; kapak fotoğrafına konu olan “*Hürriyet Savaşının Kızları*”nın tanıtıldığı biyografilere ayrılmıştır. Derginin 4. ve 5. sayfaları “*Şehitlerimiz Anıtı Kibir Yolunda*” başlığı ile farklı fotoğraflarla gösterilmiştir. Sayfanın en sağ sütununda “*İnkılabın Terbiye Edici Dersleri*” açıklanmaktadır. Derginin 10. ve 11. sayfalarında “*Gençlik Üniversitesine Tekrar Kavuştu*” başlıklı haber, 6 farklı fotoğrafla verilmiştir. Bu sayının orta sayfa görseli de şehit cenazelerine ayrılmış ve “*Hürriyet Şehitleri Anıtı Kibir’in Önünde*” başlığı ile tören fotoğrafı kullanılmıştır. Bu fotoğrafta, tören sırasında savaş jetlerinin uçuş yaptığı da görülmektedir.

Ordu İşbaşında

Cumhuriyet tarihinin ilk askeri müdahalesi olan 27 Mayıs 1960 müdahalesi, hem içinde bulunduğu günlerde hem de sonraki yıllarda ve günümüzde farklı değerlendirmelere ve tartışmalara konu olmuştur. Müdahaleyle birlikte ülkenin daha özgür bir ortama kavuştuğunu ileri sürenlerin yanı sıra müdahalenin, halkın iradesine ve demokrasiye yapılan bir darbe olması eleştirilmiştir. Bu değerlendirme farklılıklarına göre; “*ihtilal, milli inkılap, milli bayram*” ya da “*müdahale, darbe, dikta, cunta*” gibi olumlu ve olumsuz çağrışımları barındıran adlandırmalar yapılmıştır. Ayrıca, “Türk siyasal yaşamında 27 Mayıs karşıtlığı DP/AP taraftarlığı, 27 Mayıs yanlılığı ise CHP taraftarlığı olarak indirgemeci bir yaklaşımla birbiri ile eşdeğer görülmüştür” (Çakmak, 2011: 113-126). 27 Mayıs bu yönüyle de sonraki askeri müdahalelerden ayrılmaktadır. 1961 Anayasasının özgürlükçü niteliği dolayısıyla toplumun bazı kesimleri ordunun siyasete müdahil olmasını dönem itibarı ile olumlu karşılamaktadır. Öte yandan 27 Mayıs’ın, Türk demokratik hayatında darbe ve askeri müdahale geleneğini başlatması dolayısıyla yapılan eleştiriler ve iki görüş arasındaki tartışmalar bugün de devam etmektedir.

Resim 3. Hayat Haftalık Mecmua, Sayı: 23, 3 Haziran 1960, ss. 12-13.

Dünya'nın çeşitli ülkelerinde askerin ya da daha güçlü bir ifadeyle ordunun siyasal otoriteye müdahale ettiği bir gerçektir. Bu müdahaleler ülkelerin gelişmişlik düzeylerine ve demokrasi yapılarına göre farklılıklar göstermektedir. Eric Nordlinger, askerlerin siyasal rejimin işleyişine müdahalesini siyasal rejimin niteliğine göre; “hakemlik”, “bekçilik” ve “yöneticilik” olmak üzere üç farklı işlevle açıklamaktadır (Karatepe, 1999: 26). 27 Mayıs'ta gerçekleşen müdahalenin bu üç işlevi de yerine getirmeye çalıştığı anlaşılmaktadır. Nitekim aşağıda değinileceği gibi Gürsel'in hitabesinde “partiler üstü tarafsız bir idarenin nezaret ve hakemliği” müdahalenin işlevlerini Nordlinger'in kategorisinde yer aldığı haliyle bizzat açıklamaktadır.

Müdahalenin Muhattabı

Türk Silahlı Kuvvetleri (TSK) bildirisinde 27 Mayıs 1960 Askeri Müdahalesinin, “hiçbir şahsa veya zümreye karşı” olmadığını belirtmektedir. “İdaremi hiç kimse hakkında şahsiyete müteallik tecavüzkar bir fiile teşebbüs etmeyeceği gibi, edilmesine de asla müsamaha etmeyecektir” (Turan, 1999: 280) ifadesiyle kişilik haklarının korunduğu vurgusu yapılmıştır. Dönemin TSK Başkomutanı Orgeneral Cemal Gürsel'in hitabesinde ise müdahalenin, “memleketi kanlı bir kardeş kavgasına götürmekte olanlara” karşı yapıldığı açıklanmıştır. Bu açıklamada toplumu iç kargaşadan korumak için yapıldığına ikna edici bir ifade kullanıldığı ve geniş bir kabul alanı oluşturmak amacı taşıdığı anlaşılmaktadır.

Müdahalenin Nedenleri

DP iktidarının uygulamaları, üniversite gençliğinin ve üniversite öğretim elemanlarının tepkilerine yol açmıştır. İktidarı protesto eden öğrenci olayları, 27-28 Nisan 1960'da İstanbul'da başlamış ve polisle öğrenciyi karşı karşıya getirmiştir. Beyazıt meydanında polisin gerçek kurşunlarla öğrencileri hedef aldığı olaylar bir öğrencinin hayatını kaybetmesi ile sonuçlanır. Bu olay, kitlelerdeki huzursuzluğu, öğrenciler arasında ise örgütlenmeyi artırmıştır. Tüm bu gelişmeler askeri müdahaleye zemin hazırlamıştır. Nitekim iddialar da askeri iktidarın; darbenin başarılmasında gençliğin rolünün farkında olduğu ve ilk propagandasını gençlik üzerine kurduğu yönündedir (Kılıç, 2020).

Türk Silahlı Kuvvetleri'nin bildirisinde 27 Mayıs'ın gerekçesi şöyle açıklanmıştır (Turan, 1999: 280):

Resim 4. Hayat Haftalık Mecmua, Sayı: 27, 1 Temmuz 1960, ss. 16-17.

“Partileri içine düştükleri uzlaşmaz durumdan kurtarmak” ve “partiler üstü tarafsız bir idarenin nezaret ve hakemliği altında en kısa zamanda adil ve serbest seçimler yaptırarak idareyi hangi tarafa mensup olursa olsun seçimi kazananlara devir ve teslim etmek...”

Müdahale sonrası Cemal Gürsel, “*Türk Milleti’ne hitabesinde*” vatandaşla seslenmiş ve müdahalenin nedenini; “*memleketi kanlı bir kardeş kavgasına sürükleyen hadiseler*” olarak vurgulamıştır. Bu hitabe Hayat Mecmuası’nın 23. sayısının kapığında verilmiştir.³

³ Cemal Gürsel’in “Türk Milleti’ne Hitabesi”: “Aziz Türk Milleti, bir aydan beri memlekette cereyan eden ve milleti süratle korkunç buhranlara sürükleyen hâdiseleri biliyorsunuz. Bu gidişin memleketi kanlı bir kardeş kavgasına da götürmekte olduğunu her akli başında vatandaşın takdir edeceğine kaniim. Dünya ahvali her gün biraz daha kötüye doğru giderken vatanımızın bu şuursuz politika ihtirası yüzünden maddeten ve manen

Mazıcı (1989: 109), 27 Mayıs ihtilalini yapan darbeci grubun, yönetime el koyduğu gün yaptığı açıklamada kısa süre sonra demokratik seçimlerin yapılacağını ve yönetimden çekileceğini söylemiş olmasına rağmen temelli kalmayı düşünür gibi reformlar yaptığına dikkat çekmektedir. Neticede, politikanın her çeşidi iktidar amacı taşımaktadır. İktidarın nihai görünümü ise şiddet kullanımıdır (Mills, 1974: 238). Ordu, iktidarı ele geçirebilmek için mevcut askeri ve teknik imkânlarını kullanmaktan sakınmaz. Gürsel; “*feci gidişe son vermeğe karar verdim ve devletin idaresine el koydum*” sözleri ile ordunun müdahalesini meşru bir zemine oturtmak istemektedir.

Mills (1974: 274), askerlerin diğer toplumsal gruplardan en önemli farkını “*tutarlı*”lık ve “*eşgüdümlemiş*”lik özelliklerine dayandırmaktadır. Böylece askerler; ekonomiyle, siyasetle ve askerlikle ilgili bilgilerle donatılırlar. Üstün bir karar alma tecrübesine sahiptirler. Bu grup aynı zamanda diğer toplumsal grupların beceri ve bilgilerinden yararlanma, benimseme, bu kişileri kendi işleri için istihdam etme olanağına sahiptir. Güçlü enformasyon ağları sayesinde dünyada olup bitenleri günü gününe haber alıp öğrenebilme gücüne sahiptir. Gürsel’in hitabesindeki vurgular da bu savı desteklemektedir:

“Bir aydan beri memlekette cereyan eden ve milleti süratle korkunç buhranlara sürükleyen hadiseleri biliyorsunuz... Çıkarılan kanunlar, takip edilen hareketler Türk milletini zincire vurmak kastında olduklarını gösteriyordu... Bazı menfaatperestler, midelerini ve vicdanını paraya bağlamış olanlar, bu hareketimize karşı teşebbüslerde bulunmaya yeltenebilirler”.

Şenol Cantek (2017: 760), dönemin basınıni değerlendirdiği çalışmasında “Darbe”nin, ilk günlerden itibaren basın tarafından coşkuyla karşılandığını yazarak hemen ertesi gün, basının genel manzarasının, diktatörlük rejiminden kurtulmuş bir ülkeyi müjdeler niteliğine değinmektedir. Yazarın bu tespitindeki gibi *Hayat Mecmuası* da ihtilali coşkuyla karşılamış ve müdahaleyi “*Hürriyet İnkılabı*” olarak manşetlerine taşımıştır.

Müdahale ve Toplumsal Yaşam

Hayat Mecmuası müdahale sonrası ilk sayıdan itibaren, niceliksel ve niteliksel olarak müdahaleyi destekleyen haberlere yer vermiş, müdahaleyi savunmuş ve askeri iktidara sahip çıkmıştır. Müdahale; gerçekleştiği dönemin politik ve ekonomik ortamı itibarı ile toplumun farklı kesimlerini bir araya getirmiştir. Mills’in “*iç içe girmiş çeşitli klikler*” olarak nitelendirdiği bu gruplar; “*siyasal, ekonomik ve askeri*

perişanlığa sürüklenmesi vicdan sahibi bütün vatandaşları dilhún ettiğine de kaniim. Bu hal nereye kadar gidecek ve bu feci akibete hissiz ve alâkasız, seyirci mi kalmak lâzım? İşte vatandaşlarım, bu ahvali ıstırap içinde aylardan beri düşündüm ve bu zevata çıkar yolları gösterdim”.

çevrelerden” oluşmaktadır. Hayat Mecmuası’nın haberlerinden; bu gruplar içinde öne çıkanın üniversiteler olduğu anlaşılmaktadır. Mills’e (1974: 28) göre toplumsal yapıda seçkinlerin dolaşımı beraberinde bir takım işbirliği ve işbölümünün gerçekleşmesini de getirir.

Resim 5. Hayat Haftalık Mecmuası, Sayı: 24, 10 Haziran 1960, ss. 4-5.

Derginin 24. sayısında 4. sayfa haberi; “Yeni Hükümet Hürriyetleri İade İle İşe Başladı” olmuştur. Bu haberde çeşitli nedenlerle tutuklu olan gazeteci ve aydınların hürriyetlerine kavuştuğu, 6-7. sayfalarda “Hürriyete Kavuşan Basın” haberi, “Son yılların basın kurbanlarından bazılarını takdim ediyoruz” alt başlığı ile verilmektedir. Haberin detaylarında fotoğrafları ve özgeçmişleri ile birlikte tutuklulukları sona erdirilen basın mensuplarının listesi verilmektedir.

Derginin 23. sayı haberinde, ordu mensupları ve öğrencilerin –ki bunlar “aynı mefkurenin mümessilleri”dir- birlikte hareket ettikleri sıklıkla vurgulanmaktadır.

“Bu hitabenin okunmasından bir ay önce, 28 Nisan Perşembe günü; gençliğin temiz bir heyecan ve kararlı dolu müdahalesi üzerine bir inkılap hareketi başlamış, bu hareketi ordu eşsiz bir başarı ile neticeye götürmüştür”.

Aynı sayının 4. ve 5. sayfalarında yer alan “Türk Demokrasisinin Kurtuluşunu Anlatıyoruz...” haberinde de “Ordu gençliği durdurma emri almıştı, fakat aynı mefkurenin mümessilleri, bir bayrak etrafında aynı ciplerin üzerinde beraberce Beyazıt’tan Çarşıkapı’ya doğru vakur bir heyecan içinde ilerlediler.” başlığı kullanılmıştır. Yine aynı sayının 20-21. sayfalarında verilen haber şöyledir:

“Ankara’da hürriyet hareketi 29 Nisan sabahı Hukuk Fakültesi ve Siyasal Bilgiler Okulunun nümayişleri ile başlamış, 26 Mayıs akşamına kadar da yürüyüşlerle devam etmişti. Hürriyet yürüyüşünün ilk adımını gençler Atatürk Bulvarında atıyor, halk Kızılay Meydanında onları bekliyor, sonra gönül birliği ederek, polislerin coplarına, gaz bombalarına, hürriyet şarkıları, şiirleri ile cevap veriyorlardı...”

Dergi, İstanbul Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Sıddık Sami Onar’ın 28 Nisan’da polis müdürlüğüne götürülmüş olmasını haber yapmamıştır. Konuyu ancak 25. sayıda eleştirmiş, müdahale öncesi iktidarın akademisyenlere yönelik baskı ve kısıtlamalarını gündemine almıştır.

Derginin 25. sayısında kapakta Beyazıt Meydanındaki miting fotoğrafı kullanılmıştır. “Ordu, gençlik ve halk omuz omuza Beyazıt Meydanında 27 Mayıs İnkılabını kutluyor” haberi müdahalenin toplumsal zeminini vurgulamaktadır. Ayrıca, “Anayasa Komisyonu İş başında”, “Hürriyet Savaşının Gazileri”, “Beyazıt Mitingi”, “Taksim’de Muhteşem Tören”, “Hürriyet Savaşının Kızları”, “Gençlik Üniversitesine Tekrar Kavuştu”, “Hürriyet Hareketinin Yaralıları”, “Hürriyet Mitingi” başlıklı haberlerde de farklı toplumsal kesimlerin müdahaleye destekleri anlatılmaktadır. Derginin haberlerine göre askeri seçkinler tam da Mills (1974: 9)’in işaret ettiği gibi, “uzlaşma ve etkinlik alanını hem toplumun hem de bürokrasinin tüm kesimleri üzerine yayma eğilimindedir”. Gençliğe ve basına yönelik haberlerin yanı sıra hukukçular, akademisyenler hatta müdahale öncesi gençlikle karşı karşıya gelen polisin de uzlaşma alanına dâhil edildiği anlaşılmaktadır. “Halk ve Polis El Ele” başlıklı haber derginin 1 Temmuz tarihli 27. sayısındadır. Haberin detayında şu ifadeler yer verilmiştir;

“... Ankara, İstanbul ve İzmir’de yapılan törenlerle halk ve içindeki kötöleri temizlenmiş olan Türk polisi el ele verdi. ... Yeni kıyafetleri gibi yepyeni bir zihniyetle ortaya çıkan emniyet mensupları ile gençlik sarılıp öpüştü.”

Öğrenci ve polisin birlikte olduğu bir fotoğrafın açıklaması şöyledir:

“Taksim abidesi önünde öpüşen bir öğrenci ile bir polisimiz; yanda da halk, asker, öğrenci ve emniyet mensupları kol kola Taksimdeki töreni takip ederlerken ...”

Haberlere göre, o dönem ordu ile bilim dünyasının yakınlaşmasının nedeni, üniversitelerin sansür ve baskılardan uzak, daha özgür bir ortama kavuşma isteğidir. Ancak Mills bu noktada askeri seçkinlere dair gizli bir görevden ve amaçtan söz etmektedir. Bu görev, askerliğin bilim dünyasını içine soktuğu atmosferdir. Mills bu atmosferi, ‘askeri risk sistemi’ olarak ifade etmektedir. Askeri risk sistemi,

bilim dnyasında “serbesti”yi ortadan kaldırmaktadır. Bunu sağlamanın yolu ekonomik konuların yanı sıra askeri konularda alınacak kararlara ilişkin politikada yatmaktadır. Üniversitelerde yetişen araştırmacı, geliştirmeci, uygulayıcı ve teorisyenler “teorik askeri araştırmalarda görev almaya başlamışlardır”. Bunun sonucu “teorik bilgilere de ihtiyaç duyan generaller ve amiraller”in “bilimi militarize etme”si olacaktır (Mills, 1974: 299).

Müdahaleye ABD’nin Tepkisi

Cemal Gürsel’in ve Milli Birlik Komitesi’nin darbeyi izleyen günlerde yaptığı açıklamalar, yeni yönetimle hızla ilişki kuran Fransa, İngiltere, ABD gibi çok sayıda NATO ülkesinde olumlu karşılanmıştır (Yücel, 2019: 43-65). Amerika’nın müdahaleye gösterdiği ilgi ve verdiği destek haberi derginin 25. sayısında verilmiştir. 31 Mayıs 1960 tarihinde şevket Rado’nun Amerika’dan yaptığı ve dergide “*Hürriyet İnkılabımızın Amerika’dan Görünüşü*” haberinin detaylarında öğrenci mitingleri “*Türk milletinin hürriyet uğrunda verdiği ikinci meydan savaşı*” olarak değerlendirilmektedir. Amerika’nın müdahaleye ilişkin tutumu ise duygusal bir anlatımla haberleştirilmiştir:

“O gün Amerika da Türkiye’den az heyecanlı değildi. Amerikan gazetelerinin birinci sayfalarında, mevcut harflerin en büyükleri ile güzel memleketimin ismi yazılı idi: TÜRKİYE. Türkiye’de askeri darbe! Türkler hürriyet uğrunda şahlandılar! Türk milleti tekrar hürriyetini ele geçirdi!”

Askeri müdahalenin arkasında ABD’nin olup olmadığı hem o dönemde hem de günümüzde hala tartışılmaktadır. Bu konuda kesin kanıtlar olmasa da genel kanı müdahalede ABD desteği olduğu yönündedir. Mills (1974: 283), askeri elitlerin savundukları görüşlerin en geniş etkilediği alanın dış politika ve uluslararası ilişkiler olduğunu savunmaktadır. Bu yolla diplomatlar etkisiz kılınmaktadır. Ayrıca, sivil yöneticiler ve seçkinler dış dünyayı askerlerin gözünden görmeye ve değerlendirmeye başlar. Müdahaleye ilişkin haberlerin uluslararası basında yer bulması ve o zamana kadar verilen kredilerin kaynağı olan Amerika’da yankılanması askeri seçkinler açısından aynı zamanda güç ve ün anlamına gelebilmektedir. Servet ve iktidar gibi sahip olunan prestij ne denli büyükse daha büyük prestij elde etme olanaklarını da o denli arttırmaktadır (Mills, 1974: 17).

27 Mayıs’ın ardından, gazete ve dergiler darbeye ve ona önyak olan Milli Birlik Komitesi’ne övgüler düzmek ve minnettarlıklarını dile getirmekte adeta yarışılar (Cantek, 2017: 759). *Hayat Mecmuası* haberleri de müdahaleden itibaren bir ay boyunca yoğun olarak askeri güçlere ve iktidarın yeni sahibine desteklerini açıkça belirtmiştir. Bu yönde bir kamuoyu oluşumunu sağlama işlevini sahiplenmiştir.

Askeri müdahaleler Türkiye’de genellikle devletin bekası, cumhuriyetin devamı ve halkın huzuru gerekçeleri ile yapılmış, toplumsal zeminini bu şekilde oluşturmaya

çalışmıştır. Türk ordusunun siyasal olarak belli bir sosyal sınıfa mensup olmadığını, yalnızca devletle özdeşleşmiş olduğunu vurgulayan Karpat'a göre, "Ordu devlet gücünü kullanmaya kalkıştığında bunu kendi çıkarı için veya belli bir sosyal grup adına değil, devletin bütünlüğünü korumak amacıyla" yapmaktadır (Karpat, 2013: 290). Mills (1974: 241-242) de, "askerlerin siyasal iktidara heves duymamalarının çok derin temellere dayandığını" belirtmektedir. Ordu denetimli bir bürokratik kurumdur. Subayların çoğu "siyaseti" kirli bir iş, sonu belirsiz ve "efendice oynanmayan" bir oyun olarak görmektedir. Politikacıları ise, "ne olduğu belirsiz başka bir dünyanın niteliksiz yaratıkları" olarak görürler. Bundan dolayı Mills (1974: 272), "askerlere onur kazandıracak bir prestij atfedilmesinin" ve "bunun gereklerinin yerine getirilmesinin karşılığında" askerlerin de "siyasal iktidardan uzak kalmayı kabul edeceğini" düşünmektedir.

Askerlerin siyasal iktidardan fiziken uzak durması mümkün görünmektedir, ancak onlar yine de "üniformalıyken de üniformalarını çıkardıktan sonra da" etkinliklerine devam edecektir (Mills, 1974: 272). Yazara göre, başta üst rütbelilerin -Amerikan generalleri ve amiralleri-, "halk tabakalarının fikir ve düşüncelerini" önemsemeyecektir. Onlar, "toplumda görüş ayrılıklarına yol açan her sorunda, açıktan açığa ya da kapalı kapıların ardında" kendi güçlerini geliştirecektir. Askerin etkisi sadece doğrudan olmaz, "verdikleri enformasyonlarla, yaptıkları tavsiyelerle, vardıkları ve açıkladıkları yargılarıyla, ulusun ekonomik, siyasal, eğitsel ve bilimsel sorunlarında yetki ve güç sahibi kimseler üzerinde nüfuz kurmuş" olmalarıyla sistemin farklı boyutlarına dolaylı olarak da nüfuz edebilirler (Mills, 1974: 272). Dolayısıyla, toplumun iktidar seçkinlerinden birisi olan ordu; askeri darbeler, müdahaleler ya da ihtilallerle olmadan da toplumsal yaşamın her alanına etki edebilmektedir.

Siyasal iktidarların ya da iktidar ortaklarının, temsilcilerinin öne çıkarmak istedikleri önemli gündemleri ve ilkeleri mevcuttur. Bunlar, medya politikasının şekillendirilmesi ve dayatılması açısından genellikle elverişli bir konuma sahiptirler. Böylece, uygun çizgide düşünen çalışanların seçilmesi, editörlerin ve gazetecilerin kurum politikasıyla uyumlu öncelikleri, haber değeri kriterlerini içselleştirmeleri (Chomsky, 2012: 15) bu grupların işini kolaylaştırmaktadır

Hayat Mecmuası içeriklerinde de görüldüğü gibi medya bu etkiyi toplumun geniş kesimlerine yayma, kamuoyu oluşturma ve toplumu yönlendirme işlevlerini yerine getirmektedir.

Sonuç ve Değerlendirme

Bu çalışmada "27 Mayıs 1960 Askeri Müdahalesi" Hayat Mecmuası haberleri üzerinden ele alınmış, Mills'in kapitalist toplum düzeninde iktidarın önemli bir gücü olarak gördüğü askeri seçkinlerin; siyasi temelli olaylar üzerindeki gücü ve etkisi ile Türk toplum yapısındaki rolü üzerinde durulmuştur.

Demokratik toplumlar için önemli bir kurum olan basın ya da günümüzdeki yaygın ve geniş kapsamlı kullanımı ile medya, toplumların yaşamlarında belirleyici bir aktördür ve öyle olmaya da devam edecektir. Çalışmamızın dönemini oluşturan 1960'lı yıllar; henüz televizyonların evlere girmediği, insanların enformasyon ve eğlence ihtiyaçlarını radyo, gazete ve dergiler aracılığıyla karşıladığı buna paralel olarak bu kitle iletişim araçlarının toplum üzerindeki etkilerinin önemli olduğu yıllardır.

O yıllarda askerler tarafından “feci gidişe” son vermek ve “Türk Demokrasinin gelişmesinin önündeki engelleri kaldırmak” amacı ile gerekçelendirilerek yapılan 27 Mayıs 1960 Askeri Müdahalesi toplumsal yapının sosyo-ekonomik ve kültürel alanlarını etkilemiş, toplumsal değişimin yönünü belirlemeyi amaçlamıştır. Mills'in seçkinler arasında değerlendirdiği ordunun, Türk toplumsal yaşamında; hem siyasette hem ekonomide hem de diğer alanlarda büyük bir güce ve etkiye sahip olduğu anlaşılmaktadır. Bu etki tarihsel ve toplumsal koşullara göre doğrudan ya da dolaylı olarak ortaya çıkmaktadır. 27 Mayıs 1960 Müdahalesi, ordunun sivil hayatın her alanını doğrudan etkileme gücünü geliştirmiş, askerleri; siyasetin aktif bir öznesi yapmıştır. Askerin silahlı bir güç olarak siyasal seçkinlerin yerini aldığı, siyasal sistemde “*bekçilik, hakemlik ve yöneticilik*” işlevlerini üstlendiği görülmüştür.

Asker ya da ordu, iktidar hiyerarşisinde en üst düzeyde konumlanırken basın ise iktidar güçlerine yakın ilgi göstererek kendisini iktidarın yanında konumlandırmıştır. Nitekim 1960'lı yıllarda ülkenin yüksek tirajlı dergisi olan Hayat Mecmuası haberleri de bu durumu doğrulamaktadır. Dergi; müdahalenin yapıldığı tarihten sonraki ilk sayısından itibaren müdahaleye yönelik herhangi bir eleştirel nitelikte haber ya da içeriğe yer vermemiştir. Asker ve ordu propagandası yaparak kamuoyunu etkilemiş, iktidarın yeni sahibinin güçlü bir destekçisi olmuştur. Böylece, bu süreçte ideolojik işlevini yerine getirmiştir.

KAYNAKLAR

1. Ahmad, F. (1992). *Demokrasi Sürecinde Türkiye*. İstanbul: Hil Yayın.
2. Arslan, A. “Türk İktidar Seçkinleri”, *Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi*, 3, s. 1-14, 2004.
3. Aydemir, Ş., S. (1993). *Menderes'in Dramı*. İstanbul: Remzi Kitapevi.
4. Bulut, S. (2012). Giriş. Selda Bulut (Der.). *Sermayenin İktidarı İktidarın Sermayesi* içinde (s.7-14). Ankara: Ütopya.
5. Burçak, R., S. (1979). *Türkiye'de Demokrasiye Geçiş 1945-1950*. Ankara: Olgaç Yayınevi.
6. Chomsky, N. (1993). *Medya Gerçeği* (A. Yılmaz, Çev.), İstanbul: Tüm Zamanlar Yayıncılık.
7. Cohen, L., Manion, L., Morrison, K., (2007). *Research Methods in Education*. (6th ed.) UK: Routledge, Taylor & Francis Group.
8. Çakmak, D. “Yeni İstanbul Gazetesi Gözünden 27 Mayıs'ın Anlamı”, *Gazi Akademik Bakış*, 4 (8), s. 113-126, 2011.

Tarih Araştırmaları V

9. Ekincikli, M., şahin, A. "27 Mayıs 1960 Askeri Darbesi Öncesinde Kurulan "İhtilal Örgütleri" ve "Dokuz Subay Olayı", *Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi*, 70, s. 39-54, 2019.
10. Eroğul, C. (1990). *Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi*. Ankara: İmge.
11. Gülmez, N., Aşık, S. "27 Mayıs 1960 Darbesi Sürecinde Havadis Gazetesi", *Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 12 (3), s. 72-96, 2014.
12. Hayat Dergisi Haftalık Mecmua. 27 Mayıs-1 Temmuz 1960.
13. Herman, E, S., Chomsky, N. (2012). *Rızanın İmalatı Kitle Medyasının Ekonomi Politikası* (E. Abadoğlu, Çev.). İstanbul: Bgst Yayınları.
14. Işıklı, A. "27 Mayıs'ın Anımsattıkları", *Mülkiye Dergisi*, 34 (267), s.193-209, 2014.
15. Karatepe, ř. (1999). *Darbeler Anayasalar ve Modernleşme*. Ankara: İz Yayıncılık.
16. Karpat, K. (2012). *Türk Demokrasi Tarihi* (3.Baskı). İstanbul:Timaş.
17. Karpat, K. (2013). *Türk Siyasi Tarihi* (3.Baskı). İstanbul:Timaş.
18. Kılıç, A. "27 Mayıs 1960 Darbesine Meşruiyet Kazandırma Çabaları", *Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 10 (3), s. 954-967, 2020.
19. Marshall, G. (1999). *Sosyoloji Sözlüğü* (O. Akınhay, D. Kömürcü, Çev.). Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
20. Mazıcı N. (1989). *Türkiye'de Askeri Darbeler ve Sivil Rejime Etkileri*. İstanbul: Gür Yayınları.
21. Metin Açer, T. (2021). Başörtülü Yoksul Kadınların Ötekileri. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
22. Mills, C., W. (1974). *İktidar Seçkinleri* (Ü. Oskay, Çev.), Ankara: Bilgi Yayınları.
23. Neuman, W., L. (2013). *Toplumsal Araştırma Yöntemleri Nitel Ve Nicel Yaklaşımlar* (S. Özge, Çev.). Ankara: Yayın Odası.
24. Önder, M. "1960 Darbesi Sürecinde Akis Dergisi", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 14 (28), s. 283-306, 2014.
25. Sunay, C., Ataseven, E. "Prelude To A Coup: The Press And The May 27 1960", *Curr Res Soc Sci*, 3(3), s. 143-153, 2017.
26. şahin, M. "Öncü: 27 Mayıs 1960 Askeri Darbesi'nin Ardından Çıkan Bir Gazetenin Tarihi", *Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, (33), s. 251-274, 2020.
27. şengün, H. T., (2013). *Siyaset Bilimi: Kavramlar, İdeolojiler, Disiplinlerarası İlişkiler*. G. Atılgan, E. A. Aytekin, (Haz.) İstanbul: Yordam Kitap.
28. şenol Cantek, F. (2017). *Altmışlı Yıllarda Basın*, M. K. Kaynar (Haz.), Türkiye'nin 1960'lı yılları içinde. İstanbul: İletişim Yayınları.
29. Turan, ř. (1999). *Türk Devrim Tarihi (çağdaşlık yolunda Yeni Türkiye 14 Mayıs 1950-27 Mayıs 1960)*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
30. Tokgöz, O. (1981). *Temel Gazetecilik*. Ankara: Ankara Üniv. SBF Yay.
31. Turhan, M. (1991). *Siyasal Elitler*. Ankara: Gündoğan Yayınları.
32. Uyar, H., (2020). Türkiye'de Askeri Darbeler ve Nedenleri Üzerine Bir Analiz Denemesi, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 20 (15 Temmuz Özel Sayı), s. 77-96.
33. Uzun, R. "Medya Siyaset İlişkileri: Türkiye'de Savunucu Gazetecilik Olgusunun İncelenmesi", *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, 39, s.129-147, 2014.
34. Yaylağül, Levent, (2014). *Kitle İletişim Kuramları* Ankara: Dipnot.
35. Yıldırım, A., şimşek, H. (2013). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, Ankara: Seçkin Yayınları.
36. Yücel, İ. "Turkey's May 27, 1960 Coup Through The French Diplomatic Reports", *Bilig-Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*, 90, s. 43-65, 2019.